

voorstelling van zaken door anderen en zich gingen afvragen of die ook bruikbare vragen opleverden voor de eigen kring.

Juist waar in redactie en lezerskring van het Documentenblad die verschillende overtuigingen elkaar ontmoeten en nuttig op elkaar in blijken te werken, ontstond de vraag naar een geschikt thema om geïnteresseerden samen te brengen voor een uitwisseling van gedachten.

Het thema 'emancipatie' lijkt daarvoor zeer bruikbaar, omdat verschillende groepen met uiteenlopende gegevens samengebracht kunnen worden onder dit duidelijke gezichtspunt.

Of de al voorhanden studies voldoende materiaal opleveren, of opnieuw rechtstreeks onderzoek in de bronnen nodig blijkt, of er vragen gesteld worden waarop de bronnen onmogelijk antwoord kunnen geven - dat zal allemaal aan de dag kunnen treden bij de ontmoeting van deskundigen en belangstellenden.

In elk geval kan die ontmoeting er toe bijdragen, dat het documentatieblad zelf nog beter aan zijn doel gaat beantwoorden: emancipatie van de geschiedschrijving van deze periode.

O. J. de Jong
14 juni 1978

* * * * *

67

EMANCIPATIE. Enkele voorlopige notities

J. Hendriks

Emancipatie als begrip.

E wordt in de sociologie in hoofdzaak in twee betekenissen gebruikt:

- als aanduiding van een bepaald wetenschapsprogramma
- als aanduiding van empirisch waarneembare processen, waarbij een subject¹ vanuit een als negatief beoordeelde situatie² op weg gaat naar een meerwaardige situatie³. Die elementen worden zeer verschillend gevuld, maar er zijn twee hoofdstromingen te ontdekken waarin *E* resp. wordt gezien als:
 - de beweging van de mens(heid) vanuit een situatie van vervreemding en gebondenheid, naar het rijk der vrijheid
 - de beweging van een minoriteit die, vanuit een toestand die gekenmerkt wordt door discriminatie, streeft naar erkenning van haar gelijkwaardigheid en naar gelijke behandeling.

In deze notities wordt *E* in deze laatste betekenis gebruikt.

De term minoriteit is hier niet een kwantitatief, maar een kwalitatief, nader, sociologisch begrip. Om beide betekenissen uit elkaar te houden reserveer ik de term minderheid voor aanduidingen van kwantitatieve aard. Gaat het om de sociologische betekenis dan spreek ik van minoriteit. In de lijn hiervan onderscheid ik twee begrippenparen:

- minderheid en meerderheid
- minoriteit en dominant

Onder minoriteit verstaan wij een marginale groep die geen machtsposities bezet en gediscrimineerd wordt. Haar spiegelbeeld is de dominant; d.i. een kerngroep die de machtsposities bezet en discriminerend optreedt t.a.v. een of meer groeperingen.

Emancipatie als beweging

Emancipatie betekent per definitie een streven naar andere relaties tussen m. en d. *Studie van emancipatie-bewegingen moet zich dan ook niet primair richten op een beschrijving van de eigenaardigheden van een m., maar op de relaties tussen m. en d., veranderingen daarin, de factoren die daarbij een rol spelen (zoals omvang van de m., de mate van 'divergentie', ed.). De aard van de relaties hangt met allerlei factoren samen, maar van centrale betekenis is de houding van de m. ten opzichte van de status-quo. Daarbij gaat het om de houding van de m. t.o.v. haar (tweederangs) positie, haar daarbij passende rol en de daarmee functioneel verbonden opvattingen over haar identiteit.*

De relaties tussen m. de d. kunnen bestudeerd worden in twee contexten: I. waarin de m. in haar uitwendig gedrag de bestaande situatie aanvaardt; II waarin zij die verwerpt. Een aparte vraag is dan nog welke factoren de overgang van de ene naar de andere situatie 'bepalen'.

a. Aanvaarding van de status-quo

Er zijn situaties waarin de m. de status-quo aanvaardt, althans in haar uitwendig gedrag. Die situatie is niet de 'normale' beginsituatie, maar een moment in een historische ontwikkeling. Belangrijke punten van studie in deze context zijn:

- in hoeverre met de uitwendige aanvaarding innerlijke acceptatie gepaard gaat
- de relatie tussen d. en m.

- de bovenindividuele factoren die het gedrag mee bepalen
- karakteristieke vormen van aanpassing van de m. aan haar tweederangspositie.

b. de vorming van een emancipatiebeweging

Er zijn talloze factoren die samen het krachtenveld vormen dat de status-quo in stand houdt. Verandering in dat krachtenveld kan het evenwicht verbreken. Daarbij is o.m. te denken aan:

- vermindering van de culturele vanzelfsprekendheden van opvattingen betreffende plaats, rol en identiteit van de d. en m.
- aantasting van de belangen/bestaande bevredigingen (bijv. aantasting van de bescheiden rechten)
- verbetering van het tijdsperspectief: betere schatting van eigen kansen, 'geloof' in de toekomst.

Strukturele voorwaarden voor deze ontwikkeling zijn:

- de beschikbaarheid van leiders
- de mogelijkheden voor interactie en communicatie (de 'vlucht-heuvels' kunnen hier van grote betekenis zijn)
- gunstige politieke omstandigheden (o.m. het recht van vereniging en vergadering e.d.).

c. de situatie van open conflict

Er kunnen derhalve allerlei ontwikkelingen ontstaan die leiden tot de vorming van een emancipatie-beweging. Daarmee is dan een nieuwe fase aangebroken; die van het open conflict. Er zijn aanwijzingen dat een *E* beweging een aantal karakteristieke fasen doorloopt die we kort als volgt typeren:

- bewustwording en agitatie:
- straffe organisatie en confrontatie:
- het bereiken van doelen en verminderend élan:
- herintegratie in de samenleving.

Door bestudering van de feitelijke ontwikkelingen tegen de achtergrond van een dergelijk beschrijvingsmodel kan de eigen aard van de ontwikkeling van een bepaalde emancipatie-beweging des te scherper uitkomen.

Literatuur

Barron, M.L., *Minorities in a changing world*. New York, 1967.

Blalock, H.M., *Toward a theory of minority-group relations*. New York, London, Sidney, 1967.

Case studies on human rights and fundamental Freedoms. A world survey.
Volume one and two. Den Haag, 1975.

Simpson, G.E. and Yinger, J.M., *Racial and cultural minorities: An analysis of prejudice and discrimination.* New York, 1965³.

Verwey-Jonker, H., 'De emancipatiebewegingen', in: Hollander, A.N.J. den e.a., *Drift en Koers; een halve eeuw Sociale verandering in Nederland.* Assen, 1962, 105 - 126.

* * * * *

DE EMANCIPATIE VAN DE ROOMS-KATHOLIEKEN IN NEDERLAND EN DE OMWENTELING VAN 1795

Th. Clemens

70

Ten tijde van de Republiek bracht rooms-katholiek zijn met zich mee dat men beperkt was in zijn bestaansmogelijkheden, dat men minder rechten had dan een landgenoot die behoorde tot de publieke kerk en dat men tot instandhouding van de eigen godsdienst extra (financiële) lasten moest dragen. Aansluitend bij de terminologie van Hendriks kan men poneren dat het rooms-katholiek zijn leidde tot discriminatie, marginalisatie en uitsluiting van legale macht.

De omwenteling van 1794/1795 geschiedde onder het vaandel van 'vrijheid, gelijkheid en broederschap' en daarmee deden beginselen hun intrede die de tot dan toe bestaan hebbende verhoudingen tussen de gereformeerde dominant en verschillende minoriteiten, waaronder die van de rooms-katholieken, in ieder geval formeel grondig verstoorden.

In deze bijdrage aan het symposium wordt getracht de vraag te beantwoorden hoe de katholieken reageerden op deze formele verandering van hun positie.

Hoewel veel onderzoek nog moet plaats vinden en het antwoord dus nog niet vaststaat kan ik op dit moment wel zeggen in welke richting gedacht wordt en welke werkhypothesen gehanteerd worden.

Essentieel is dat niet bij voorbaat wordt uitgegaan van de katholieken. Reeds in de bestaande literatuur blijkt reeds dat er verschillen waren tussen bijvoorbeeld de Brabantse en de Hollandse katholieken: geografisch lokaliseerbare verschillen. Bovendien lijkt het